

Zdeněk Vašek: Zbožné dary v českém středověku, disertační práce, historické vědy – české dějiny, Ústav českých dějin, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova v Praze, Praha 2016, 324s. + přílohy (nestránkováno).

Zbožné dary nebo odkazy církevním institucím nejsou pro studium středověku novým tématem. Historici studovali a studují nadání či odkazy z mnoha různých důvodů, např. proto, že odrážejí úroveň christianizace společnosti, její vyspělost, ekonomický potenciál i dobové proměny společenského cítění a reakci společnosti na klidná či naopak dramatická léta. Práce na tato témata byly často zaměřeny buď na sondy do života některé společenské vrstvy (např. na panovnické fundace) nebo byly úžeji vymezeny regionálně či institucionálně. Tématem doktorské disertační práce Mgr. Zdeňka Vaška jsou však zbožné odkazy v obecnější rovině, vymezené pouze teritoriálně (na Čechy a Moravu) a chronologicky (na období vrcholného středověku, tj. 13. a 14. století). Téma samo tedy není nové, ale inovativnost spočívá v tom, že se jedná se o první souhrnnou analytickou studii.

Práce je členěna do dvou základních oddílů – teoretického, založeného na rozboru dosavadní odborné literatury, a analytického, který se opírá o autorův vlastní výzkum českých a moravských pramenů.

Teoretická část překvapí čtenáře svým velkým rozsahem (148 stran). Zahrnuje především rozbor dosavadních odborných prací k tématu odkazů církevním institucím ve středověké Evropě. Autor začíná definováním studovaného tématu, tj. zbožného odkazu, a plynule přechází k popsání typů dochovaných pramenů použitých pro vlastní studii. Největší část prvního oddílu pak představuje už zmíněný rozbor odborné literatury, kterou se Z. Vašek snaží v rámci svého výkladu dále tematizovat podle preferencí jejích autorů. Začíná pracemi o historické paměti (o memoriích jako vědomých složkách odkazů, které skutečně udržují památku svých zůstavitelů, ale mají také společenskou reprezentační funkci). Další rovinou výzkumu, kterou autor disertace vyzdvihuje, je ekonomický význam darování a obdarování.

Na tyto pasáže pak navazuje další autorův text, který sice podle názvu přislíbuj, že už se čtenář dostane k jádru tématu – totiž k deskripci a interpretaci dochovaných českých a

moravských pramenů, ale i tato kapitola je víceméně teoretická či teoretizující. Autor se snaží upozornit mj. na terminologii a terminologická úskalí studia zbožných odkazů.

I když se už v samém úvodu omlouvá za značnou šíři svého výkladu s ohledem na to, že se jedná o první shrnutí tématu v češtině, přece jen je nutno konstatovat, že celému prvnímu oddílu práce by prospělo důkladné zkrácení, vypuštění duplicit a opakovaných, někdy i velmi podobných vět a tvrzení či alespoň jejich stažení do jednoho místa. Autor místy sklouzává jen k hrubým popisům literatury a provedených výzkumů a nenavazuje na ně vlastním zhodnocením, ať už potvrzením, polemikou nebo konfrontací s vlastním výzkumem. Do disertace takovýto surový, podkladový text dle mého soudu nepatří. Za poněkud ošidné považuji rovněž pojetí části věnované ekonomice darů. Tato část se opírá o teoretickou literaturu zabývající se darováním a přijetím daru v obecné historicko-společenské či sociálně psychologické rovině. I když z textu vysvítá, že autor si je vědom úskalí aplikace těchto teorií na zbožné odkazy, přece jen text působí těžkopádně, místy až nevhodně s ohledem na to, že většina odkazů byla i přes veškeré vnější okolnosti především zbožným skutkem, prostředkem k dosažení spásy. Uvažovat o reciprocitě je v této souvislosti zavádějící. Chápu ale autorovo úsilí o odlišení zbožných akcentů odkazů od jasně ekonomicky cílených racionálních aktů, určených např. k zajištění chodu církevní instituce. Na druhou stranu má autor nepochybně pravdu v tom, že lepší dochování písemné formy odkazů je spojeno se snahou církevních institucí zajistit svá práva k darovaným příjmům či nemovitostem, jak to poté analyzuje v další části práce. Zdá se mi také, že autor se v této části nechal „strhnout“ věcnou, popisně-historickou stránkou věci. Poněkud slabší a značně stručnější jsou ty pasáže, v nichž se autor snaží přiblížit dobovému duchovnímu (teologickému) vnímání zbožných darů a zdůvodnění jejich potřeby k dosažení spasení, které ale není nikdy garantováno.

Vlastní jádro disertace přichází od páté kapitoly. Autor svůj výzkum chronologicky ukotvil od počátku 13. století, kdy se písemná kultura začíná prosazovat nejen v právních dokumentech, ale stává se součástí života vyšší společnosti a logicky se tak zvyšuje i množství dochovaných pramenů. S tímto chronologickým mezníkem souvisí i závěrečná fáze christianizace společnosti, mj. i prosazení církevního práva. Původně snad jen ústní pořizení a odkazy církevním institucím tak i z hlediska pojištění práv/povinností obou stran začínají být častěji uchovávány v písemné podobě. Z metodického hlediska je podnětný autorův přístup k dochovanému materiálu, do

kterého zahrnul i dobová falza, která také odrážejí tehdejší praxi zbožných odkazů. Oceňuji i autorovo odlišení proměny praxe odkazů kolem poloviny 14. století do individualizované podoby oproti starší víceméně stereotypní praxi.

Druhá (analytická) část disertace je velmi cenným příspěvkem ke společenským i kulturním dějinám české a moravské středověké společnosti. Z. Vašek se pokusil dochované a shromážděné prameny klasifikovat a na jejich základě popsat vývoj především urozené společnosti vrcholného středověku. Osobně za nejvýznamnější pasáž celé práce považuji šestou kapitolu, v níž Z. Vašek přibližuje čtenáři konkrétní prameny, které hodnotí jak kvantitativně (co do základní statistiky, výše odkazů či jejich frekvence), tak i kvalitativně a sleduje a dokumentuje na nich historickou koexistenci církevních institucí a urozených vrstev české a moravské společnosti, v některých případech i soudní spory o odkazovaný majetek. Autor se sice někdy neubrání povrchním obecným konstatováním či nepřesným formulacím, přesto však shrnutí dochovaných pramenů představuje velký potenciál i pro práci dalších historiků. Za nedostatek považuji to, že tato pasáž není dokumentačně hlubší přímo v textu. Autorova studie je jakýmsi povšechným průvodcem po historickém vývoji s tím, že všechny pramenné doklady jsou souhrnně uvedeny v příloze práce. Pokud by ale autor tuto část v tomto smyslu prohloubil, snad i doplnil o další historicko-spoločenské skutečnosti, které v průběhu svého doktorského studia prezentoval na různých workshopech, byla by právě ona vhodná k publikaci. Osobně by mne zajímalo, zda se autor pokusil sledovat také vývoj a specifika zbožných odkazů osob sice pocházejících z téže urozené společnosti, ale profesně působících v církevních institucích, event. také reflexi dobové praxe české a moravské šlechty mezi patriciji, i když jsem si vědoma, že to již nebylo předmětem disertace.

Závěrem mohu konstatovat, že předložená práce Mgr. Zdeňka Vaška splnila všechna kritéria kladená na doktorskou disertační práci, a proto ji doporučuji k obhajobě.

V Praze 12. srpna 2016

PhDr. Eva Doležalová, Ph.D.